

КУЛТУРНА БАШТИНА И ДРУШТВО

АПЕЛ ГЕНЕРАЛНОГ ДИРЕКТОРА УНЕСКО-а
AMADOU-MAN'TAR M'BOW-а

ЗА ВРАЋАЊЕ НЕЗАМЕЊИВОГ КУЛТУРНОГ
БЛАГА ОНИМА КОЈИ СУ ГА СТВОРИЛИ

Стваралачки дух једног народа најплеменитије је оваплоћен у културној баштини ствараној током векова делима архитеката, вајара, сликара, резбара или златара - делима стваралаца из народа, који су умели да тај дух преточе у облике, изванредне јединствене лепоте.

Многи народи су у току бурне историје доживели отимање непроцењивог дела управо те баштине у коју је урезано њихово древно национално биће.

Елементи архитектуре, статуе и фризови, мозаици, керамика, емајл, жад, резбарије у слоновачи, радови у злату, маске - од монументалних целина до творевина мајстора заната - сва та однесена дела представљају много више од пуког декора или украса: то су историјска сведочанства, сведочанства историје једне одређене културе, једне нације чији се дух у тим делима обнављао и овековечавао.

Народи који су били жртве те вековне пљачке лишени су не само незамењивих ремек-дела; њима је одузета баштина, која би им бесумње помогла да боље упознају себе саме, а сигурно би допринели да и њих други боље разумеју.

У савременом свету цене на тржишту уметничких дела подстичу необуздане спекулације и наводе трговачке посредине и пљачкаше да искоришћавају незнање домаћег становништва и извлаче добит од сваког понуђеног саучесништва. Располажући знатним средствима и техником за задовољавање своје грамљивости, савремени пирати нарушавају и пустоше по Африци, Латинској Америци, Азији, Океанији, па и самој Европи археолошка налазишта која су научници тек открили.

Људи и жене тих земаља имају права на враћање отог им културног блага које је део њиховог бића.

Наравно, они знају да је уметност намењена целој свету: свесни су да се уметност која говори о њиховој историји и истини не обраћа само њима и не говори само за њих. Они се радују могућности да и

друге људе и жене могу проучавати дела њихових предака и дивити им се. Исто тако, они увиђају да су нека дела већ толико времена и тако тесно везана за историју земље која их је узела, да се не би могли негирати симболи који их и за њу везују, нити би се могли ишчупати сви корени који су се тамо примили.

Али ти опљачкани људи и жене траже да им се врате бар најрепрезентативнија уметничка дела њихове културе, она дела којима придају највише значаја и чији губитак психолошки најтеже подносе.

Такав је захтев легитиман.

УНЕСКО, основан са задатком да се стара о чувању и заштити универзалног наслеђа уметничких дела и споменика значајних за историју или науку, залаже се за покретање акције на том пољу.

Међутим, враћање културних добара земљама које су их изгубиле и даље изазива нарочите проблеме, за чије решавање нису довољни ни преговори ни спонтане акције; искрсла је потреба да се размотри суштина тих проблема, начелно и целовито.

Из тих разлога, у име Организације Уједињених нација за брзовање, науку и културу, која ме је овластила:

П о з и в а м свечано владе земаља чланица Организације да закључују билатералне споразуме о враћању културних добара земљама које су их изгубиле; да подстичу дугорочне позајмице, депоновања, донације и продаје између заинтересованих институција, а у циљу подстицања праведније међународне размене културних добара; да ратификују - уколико још нису - и доследно примењују конвенцију која им омогућава ефикасно супротстављање незаконитом промету уметничких и археолошких предмета.

П о з и в а м све оне чија је мисија да информишу - новинаре, хроничаре у штампи и средствима усмене комуникације, уреднике и ауторе телевизијских емисија и филмова - да широм света изазову снажан покрет јавног мњења како би се поштовање уметничких дела, кадгод је потребно, испољило свесрдним залагањем да се она врате земљи из које потичу.

П о з и в а м организације за културу и стручна удружења на свим континентима да допринесу изградњавању и примени постојаније етике о стицању и чувању културних добара, као и да поступно ревидирају деонтолошке професионалне прописе о том питању, инспиришући се притом иницијативом Међународног савета музеја.

П о з и в а м универзитета, библиотеке, јавне и приватне уметничке галерије и музеје - који поседују највредније колекције - да широкогрудно поделе добра у њиховом поседу са земљама у којима су она створена, а које често више не поседују ни један једини примерак.

П о з и в а м и оне институције које поседују неколико сличних предмета, или докумената да се одрекну бар једног од њих и да га врате земљи из које потиче, како млада покољења не би одрастала лишена могућности да изблиза виде уметничко дело или творевину мајстора заната из времена својих предака.

П о з и в а м писце књига о уметности и критичаре уметности да истичу колико једно дело добија у лепоти и истини у очима и лаика и зналаца када га открију и доживе у природној и друштвеној средини у којој је створено.

П о з и в а м стручњаке за конзерваторске и рестаурационе радове да саветима и делом олакшају враћање уметничких дела земљама које су их створиле, као и да маштовито и истрајно изналазе нове путеве заштите и приказа тих дела када се опет поставе на место где су се некада налазила.

П о з и в а м историчаре и просветне раднике да објасне какву рану једној нацији може задати плачка њених уметничких дела. Сила свршеног чина, тај остатак варварских времена, представља јабуку раздора, клицу озлојеђености и смета успостављању трајног мира и слоге међу народима.

О б р а ћ а м се најзад с нарочитим жаром и надом уметницима, књижевницима, песницима, позивом да на сваком месту доказују да народи треба да постоје и у остварењима маште.

Пре две хиљаде година нас је грчки историчар Полиб позивао да престанемо користити несрећу других народа за украс своје земље. Данас, међутим, када је свим народима призната равноправност у достојанству, убеђен сам да међународна солидарност може стварно допринети општој срећи човечанства.

Вратити једно уметничко дело или документ земљи која га је створила значи омогућити једном народу да поврати део своје прошлости и свог националног бића, значи пружити доказа да се узајамним уважавањем нација наставља вековни дијалог цивилизација, који усмерава историју света.

ПОВОДОМ АПЕЛА ГЕНЕРАЛНОГ ДИРЕКТОРА
УНЕСКО-а ЗА РЕСТИТУЦИЈУ КУЛТУРНИХ
ДОБАРА

Генерални директор УНЕСКО-а упутио је јуна месеца 1978. године апел владама и светском јавном мњењу, позивајући их да олакшају враћање културних добара онима који су их створили, земљама и народима који су у њих уткали свој дух и биће, и који се без њих осећају осиромашени, лишени дела своје прошлости и стваралаштва.

Апел генералног директора део је акције која се већ неколико година води кроз УНЕСКО, и у којој се и наша земља веома много ангажовала полазећи од неутуђивог права сваког народа на своја културна добра и баштину, што подразумева и право да поново дође у посед добара која су им одузета стицајем историјских околности, за време колонијализма, ратова и стране окупације, али и другим нелегалним путевима и методама као што су нпр. крађа икона и пљачкање наших цркава, одношење амфора са дна Јадрана итд.

На иницијативу неколико земаља, међу којима је била и Југославија, на 18. заседању Генералне конференције УНЕСКО-а 1974. године усвојена је резолуција, у којој је први пута у једном званичном документу јавно изражено жаљење због масовног трансфера уметничких дела до кога је долазило у току колонијализма или ратне окупације, и афирмисао принцип њихове реституције земљама одакле потичу.

У циљу спровођења у живот резолуције Генералне конференције, УНЕСКО је 1976. године сазвао у Венецији групу међународних експерата, и ставио им у задатак да размотре техничке и правне аспекте повраћаја културног наслеђа и да формулишу препоруке у погледу метода даље међународне акције у том домену. Експерти су у својим препорукама на првом месту истакли потребу стварања повољне климе, која би на свим нивоима подстицала реституцију и враћање оних културних добара која имају битна значења са становишта духовних вредности и културног наслеђа, а као најпогоднији пут препоручили су сарадњу између заинтересованих држава чланица у духу међународне солидарности, и склапање билатералних аранжмана. Такође је препоручено да УНЕСКО образује један међувладин комитет, стално тело, које би требало да тражи и проналази путеве за билатералне преговоре о реституцији, као и да

генерални директор УНЕСКО-а упути апел државама чланицама, који би, једном прихваћен од стране средстава масовног комуницирања, образовних и културних институција и организација, допринесио стварању климе погодне за разматрање проблема која поставља реституција културних добара народима чији су их преци или савременици створили.

(Касније је, 1978. године, у циљу разматрања практичних аспеката деловања и надлежности таквог комитета, као и евентуалног усвајања једног међународног инструмента о реституцији, УНЕСКО сазвао још један састанак експерата, у Дакару, 1978. године. Југославија је активно учествовала у раду оба састанка експерата, онога у Венецији 1976. године и у Дакару 1978. године; југословенски експерт Др Иван Мурко, подсекретар у Извршном већу Словеније, врло се успешно залагао за права земаља на повраћај културних добара, као и за што шире схватање појма "културна добра").

На 19. заседању Генералне конференције УНЕСКО-а, одржаном 1976. године у Најробију, питање реституције културних добара било је опет предмет живих дискусија и активности држава чланица, јер, јасно, други приступ проблему имају они који траже да им се врате њихова културна добра, и они који их данас држе и уживају. Југославија је била аутор једне резолуције, којом се тражи брза и ефикасна акција, како би међународна заједница постала свесна проблема и потражила решења која би у највећој могућој мери задовољавала оправдане захтеве земаља које траже повраћај свог културног наслеђа. Као први корак, југословенска делегација је предложила израду и доношење једне декларације, којом би се утврдила основна начела на којима би се темељило реституисање културних добара, као и правци и облици акције коју би требало водити на међународном плану.

Југославија је била и потписник једне заједничке резолуције групе земаља у развоју, која је тражила оснивање међувладиног комитета и упућивање апела генералног директора јавности, дакле активности које су биле на линији препорука експерата из Венеције.

Апел генералног директора, који је управо објављен, треба да помогне стварање атмосфере и расположења да се заједничким напорима свих заинтересованих, у духу солидарности и разумевања, потраже најприкладнији путеви како би се задовољили легитимни захтеви оних који су, не својом кривицом, током историје лишавани многих духовних и материјалних вредности, које су сами стварали, и који су део њиховог културног и националног идентитета.